

Liberal Düşünce Topluluğu: Çeyrek Asırlık Çınar

Atilla Yayla

Prof. Dr. | İstanbul Medipol Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 89, Kış 2018, ss. 123-130.

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) 26 Aralık 2017'de 25 yaşını tamamlayıp 26. yaşını sürmeye başladı. Başka bir deyişle çeyrek yüzyılı geride bıraktı. Şüphe yok ki bu, bir fikir kuruluşu için kıvanç verici bir durum. Hatta Türkiye'de benzeri az görülen bir başarı.

Ana Kuruluş Olarak LDT

LDT doğup faaliyetlerine başladığında Türkiye'de liberal bir fikir odağı da, liberal olarak tanınan ve konuşan fikir insanları da yoktu. Fikir hayatımızda sosyalizm, milliyetçilik, İslamcılık gibi kolektivist akımlar egemendi. Bireycilik ne biliniyordu ne de mevcuttu. O kadar ki, söz gelimi, sosyal düşünceyle yeni ilgilenmeye başlayanların, üniversitelerin iktisat, siyaset, sosyoloji gibi sosyal bilim bölümlerine girenlerin önündeki tek değilse de ana yol kolektivistizmdi. Üniversite öğrencileri hocalarından bireyci felsefe ve onun ekonomik, siyasal ve hukukî yansımaları hakkında kolay kolay bir şey öğrenemezdi. Kütüphanelerde kendisine yardımcı olacak özellikle Türkçe yazılmış eser bulamazdı. Genel okuyucu da kitapçılarda bunu yapacak kitaplar bulamazdı. Bu açığı gidermek için kütüphanelere koşmak da fazla bir şey değıştirmezd. Çünkü kütüphanelerde bireyci felsefe hakkında Türkçe kaynak bulmaya çalışmak samanlıktaki iğne aramaya benzerdi.

LDT'nin kuruluşuna öncülük edenler, en başta bu satırların yazarı olmak üzere, bireyci-liberal felsefeyle ilgili birikimlerini kendi özel ilgi ve çabalarıyla elde etti. Onlara yol gösterebilecek ve ihtiyaç duydukları anlarda yar-

dımcı olacak kimseler yok denecek kadar azdı. Buna rağmen, öncülerin talihleri yaver gitti. Çok az sayıda insan arasındaki sadece fikrî değil aynı zamanda insanî uyum, beklenmedik ve önceden tahmin de edilemeyecek hızda gelişen bir fikir grubunun ve akımının ortaya çıkmasını sağladı.

LDT yıllar boyunca ülkenin tek liberal fikir odağı olarak çalıştı. Sonraki yıllarda bazı formel ve informel gruplaşma çabaları oldu. Bunlar mevzi ve konjonktürel başarılar da kazandı. Ama, çoğu, hiç iz bırakmadan veya çok az iz bırakarak zamanla ortadan kayboldu. LDT ise daima ana liberal kuruluş olarak ayakta kalmayı başardı; liberal akıma öncülük etti, Türkiye'deki tüm liberal kişilere ve oluşumlara bir şekilde doğrudan veya dolaylı destek verdi. Ülkenin her yanındaki çok sayıda kişi LDT'nin yayınlarını okuyarak, seminerlerine, panellerine, toplantılarına katılarak liberal fikirlerden haberdar oldu. Bu sayede ya liberalleşti veya liberal fikir birikimini geliştirdi.

LDT bir fikir akımının akıl edebileceği ve yapabileceği hemen her faaliyeti yaptı. Seminerler, paneller, sempozyumlar, basılı ve online dergi ve kitap yayını, özel eğitim programları, akademik danışmanlık, somut problemlere yönelik çözüm ve öneri raporları, kamu politikaları raporları, radyo ve televizyon programları, yazı yarışmaları, belgeseller, görsel malzemeler, ders kitapları, staj imkânları, burslar, kahvaltı buluşmaları, özel yemek buluşmaları, şehir turları, uluslararası ortaklarla projeler LDT'nin başlıca faaliyetleri oldu. LDT'den sonra ortaya çıkan gruplaşmalar da LDT'den ilham aldı, LDT faaliyetlerini taklit etti, tekrarlamaya çalıştı.

Fırtınalı Yıllarda Ayakta Kalmanın Sırrı

LDT kuruluşundan birkaç sene sonra 28 Şubat fırtınasıyla karşılaştı. Bu fırtınadan güçlenerek çıktı. 2010'lu yıllarda daha da büyük fırtınalar koptu. Ak Parti iktidarı ile bürokratik vesayet odakları arasındaki mücadele, Ergenekon ve Balyoz Davaları, FETÖ'nün 7 Şubat 2012'deki MİT Operasyonu ile başlayıp 15 Temmuz'a doğru uzanan kriminal faaliyetleri tüm Türkiye'yi ve bütün çevreleri derinden etkiledi.

Liberal çevreler de olaylardan etkilendi. Liberal kişiler ve gruplar tarafından olaylar karşısında alınan pozisyonlarda farklılıklar ortaya çıktı. Bu farklılıklar bazen ayrışmalara, kopuşlara sebep oldu. Uzun zaman LDT' de yer almış, LDT' ye katkıda bulunmuş bazı arkadaşlar LDT ile yollarını ayırdı. Başka çizgilere kaydı veya başka oluşumlara girişti. Bunu sessizce yapanlar yanında LDT'ye zarar vermeye çalışarak, hatta yok etmek için çırpınarak

yapanlar da oldu. Buna rağmen LDT ayakta kaldı. Ana liberal kuruluş olma özelliğini korudu. Yeni katılımlarla güçlenerek yoluna devam etti.

Bu ayrışmaların ayrıntılı hikâyesi belki ayrıca yazılmalı. Ancak, burada da bazı hususlara işaret etmekte fayda var. Söz konusu ayrışmalar daha ziyade soyut temel liberal ilkelerde ve ana fikirlerde zıt düşmenin sonucu olmadı. Daha ziyade günlük olayları okumadaki farklılıklardan doğdu. Teorik ihtilâflar LDT içindeki canlılığı teşvik edebilirdi, ama sıcak olaylar üzerindeki tartışmalar bazılarımızı çok keskin, arkadaşlıkları bitirici tavırlar almaya itti. Bu da bir ölçüde toplumsal hayattaki aktörleri ve vakaları analiz etmede farklı yöntemleri benimsemenin sonucu oldu. Ayrıca, farklı okumalara ve metotlara karakter ve mizaç farklılıkları da eklendi. Tarih akıyor. Hayat kısa. Liberaler arasındaki ayrışma ve gerilimin, sebepler ne olursa olsun, kalıcı, dostlukları sona erdirici, insanları birbirine düşmanlaştırıcı olmamasını umuyorum, en azından diliyorum. Bu camiaya emeği geçenler arasında en başlarda gelmeme, pek çok kimseye emeğim geçmiş olmasına, hiç kimseyi dışlamamış ve engellememiş olmama rağmen sırf yorum farklılıkları yüzünden çok yoğun ve ağır saldırılarla ve ithamlarla karşılaştım. Bazılarının yüzüne bakmasam ve onları tamamen hayatımdan çıkarsam haksız olmam. Buna rağmen başta kendim olmak üzere herkesin tarzını gözden geçirmesinin, bir nefis muhasebesi, bir öz-eleştiri yapmasının ve gerekirse iletişimi ve dostluğu pekiştirici adımlar atmasının doğru olacağını düşünüyorum.

Liberalim diyen kişiler ve gruplar arasında bireyciliği, negatif özgürlüğü, hukukun hâkimiyetini, ifade hürriyetini, anayasal yönetim geleneğindeki temel hak ve özgürlükleri, özel mülkiyeti, serbest teşebbüsü, sivil toplumu, küçük-sınırlı devleti savunmayan, bildiğim kadarıyla, yok. Herkes bunları benimsemekte ve değerli görmekte. Ancak, özellikle alanda olanları, günceli değerlendirmekte önemli farklılıklar var. Yorumlardaki keskinliğin ve doğru tekeli iddialarının birkaç sebebi olduğunu düşünüyorum.

Bizler liberal ilkeleri-değerleri kitaplardan, makalelerden öğrendik. Onlar okuyanın zihnine stabil bir bakış enjekte ediyor. Isaiah Berlin'in eleştirdiği, birbirleriyle mükemmelen tutarlı değerlerden müteşekkil, asla çelişki ve sorunu olmayan bir dünyanın -bireysel ve toplumsal hayatın- mümkün olduğu kanaatini oluşturuyor. Oysa gerçek dünya çok daha karışık ve karmaşık. Pek çok aktör ve faktör aynı anda iş başında. Doğru olanların yanlışları, yanlış olanların doğruları olabiliyor. Soyut yaklaşımlarda ilkeler ve değerlerin çeliştiği veya aralarında bir öncelik-sonralık sırasının yapılmasının şart olduğu durumlar doğabileceği dikkate alınmıyor ve tek bir ilke etrafında her şeyin açıklanabileceği veya dünyanın tanzim edilebileceği zannediliyor. Burada bir

zaaf bilhassa dikkat çekici. Tanel Demirel'in sürekli işaret ettiği gibi, liberalerin birçoğunun sosyal bilim nosyonlarının zayıf olması. Özellikle gençler arasında kitap-makale ezberlerinin sosyal bilimlere ikame edebileceği zannediliyor. Oysa bilimin yerini ideoloji ile doldurmak yerine ideolojinin en azından tezlerinin bir kısmını bilimle test etmek gerekir.

Diğer taraftan, her aktörün bir tarihi var. Ülkeler, partiler, kurumlar, şahıslar tarihsiz değil. Ahistorik bir ortamda yaşamıyoruz. Tarihi sıfırdan başlatabilecek durumda değiliz. Tarihi düşüncede reddetmemiz tarihî gerçekleri ve tarihin tortularını hayatımızdan çıkarttığımız, çıkartabileceğimiz anlamına gelmiyor. Tarih bazen sırtımızda bir bagaj gibi duruyor, bazen de bize güvenle ilerleyebileceğimiz, önümüzü görebileceğimiz bir patika sağlıyor. Yükümüzü kimi zaman ağırlaştırıyor, kimi zaman hafifletiyor.

Liberaller ilkelere değer verir ve ilkelerin evrenselliğine inanır. Bu kendi başına kötü bir şey değil, İlkeleri olmayan pusulasını kaybeder. Ancak, beriyandan dünya, özellikle kısa vadede, sadece ilkeler üzerinde dönmüyor. Dünya aynı zamanda güç, iktidar, statü, çıkar kavgalarının sahnesi. Toplumların hayatı, ağırlıklı olarak psikolojiye ve sosyolojiye dayanıyor. Bazı liberaller ise çoğu zaman bu gerçeği ihmâl edip mükemmelen tutarlı, asla çelişmeyen soyut ilkelerle tüm toplumsal hayatı düzenleme, problemleri ebediyen çözme peşinde koşuyor. Tarihi yeni baştan yaratabileceğini zannediyor. İddia büyüdükçe radikallik de büyüyor.

Sadece hukukta değil, diğer birçok toplumsal alanda da usul kuralları esas kadar önemli, hatta yerine göre esastan daha önemli. Bu çerçevede, temel usul kuralları olarak şiddeti dışlamak ve meşruiyete bağlı kalmak şart. Bu bizi kısa vadede his ve heyecanların tesiriyle hataya düşmekten, vahim yanlışlar yapmaktan koruyacak ana faktör. Ne yazık ki geride kalan birkaç yılda bazı liberaller usul kurallarını ve meşruiyetin önemini kendi esas anlayışları yüzünden görmezden geldi. Mesela mevcut hükümet ile FETÖ arasındaki mücadelede hükümetin hataları olsa da meşru; FETÖ'nün ise doğruları söylese ve yapsa da gayri meşru bir aktör olduğunu dikkate almadı. İkisini de eşit meşruiyete sahipmiş gibi değerlendirdi ve tavır aldı.

Liberal camiada yaşananlara dayanarak toplumsal aktörleri ve vakaları değerlendirmede dikkat edilmesi gereken birkaç nokta bulunduğu kanaatindeyim.

İlki hiç kimsenin kendisini Tanrısal bir pozisyona yerleştirmesine izin ve hak verecek bir yanılmazlık vasfına sahip olmadığı. Kendimizi ne kadar önemsersek önemseyelim, hangi erdemlere, yeteneklere ve meziyetlere sa-

hip olduğumuzu düşünürsek düşünelim, yanılabiliriz, hata yapabiliriz. Tüm dünyanın değil ancak kendi dünyamızın merkezi olabiliriz. Bu gerçek bizi mütevazı olmaya, doğrunun tek timsali-ölçüsü havasına girmemeye çağırır. Bu da tevazunun tavırlara ve dile yansımalarını gerektirir.

İkinci nokta şahısları ve kurumları değerlendirmede engizisyon mantığını kullanmama gereği. Engizisyon mantığı, bireylerin bir hatasına dayanarak tüm hayatını mahkûm etme tavrıdır. Hiçbir toplumsal aktör bunu hak etmez. Bugün yanlışta olduğunu düşündüğümüz, dün doğruyu yapmış olabilir. Bugün yanlış gördüğümüz yarın doğruyu yapabilir. Bu yüzden, toptancı bakış ve değerlendirmelerden uzak durmak, yorumlarımızda ve değerlendirmelerimizde adım adım, vaka vaka ilerlemek uygun olur.

Son olarak, yaşananları kişiselleştirerek, kişisel kırgınlık ve kızgınlıkları toplu reddiye ve eleştirilere basamak yapmamak, gerekçe kılmamak gerekir. Beklentilerimizin boşa çıkması şahsî meselelerimizdir. Bundan duyduğumuz kızgınlığı ve öfkeyi toplumsal muhalefet kalıbına dökmek ve bize bunu yapanların kötülüğünün delili olarak sunmak erdemli bir davranış olamaz. Zihnimizi de açmaz. Aksine, köreltir. Ayrıca, inandırıcılığımızı zaafa uğratar itibarımızı zayıflatır.

Liberal Düşünce Topluluğu'nun İşleyiş İlkeleri

LDT'nin kuruluşu dokuz kişilik bir grup tarafından gerçekleştirildi. Kuruluşta, naçizane, ben öncülük ettim. Kurucu gruptaki kişiler arasında da sonraki yıllarda LDT için en çok çaba harcayan kişi ben oldum. Bunu hakkaniyet gereği açıkça ifade etmem gerekir. Her ne kadar bir grup tarafından kurulduysa da LDT'de kapılar yeni katılımcılara daima açık tutuldu ve insanlar arasında önce gelen sonra gelen yapılmadı. İnanıyorum ki bundan sonra da yapılmayacaktır. LDT bir arayış beraberliği, bir fikir ve ruh ortaklığıdır ve onu canlı tutup geleceğe taşıyacak olan da budur.

LDT'nin bir formel bir informel yüzü var. Resmî statüsü dernek. Ama LDT sadece bir dernek değil, merkezinde resmî derneğin bulunduğu bir fikir oluşumu. Hiçbir fikir oluşumu sadece bir derneğe sığmaz. Ancak özellikle Türkiye şartlarında bir dernek olmanın gereği ve yararları da ihmâl edilemez. Bu yüzden LDT'yi dernekten ibaret görmek de derneğin LDT oluşumundaki yerini görmezden gelmek veya hafife almak da yanlış olur.

Çeyrek asrı geride bırakmış bir fikir oluşumunun gerek faaliyetleriyle gerekse iç işleyişiyle ilgili bir kültürün ve ilkelerin-kuralların oluşmuş olması beklenir. Gerçekten de öyle oldu. LDT'de zaman harcayan dikkatli bir göz-

lemci bu ilkeleri-kuralları görebilir. Ancak, hem hakşinaslık hem de hakikate saygı gereği bir noktanın altı çizilmelidir. Söz konusu ilke ve değerler biri tarafından başından düşünülmedi ve tayin edilmedi. LDT’de hayatın olağan akışı içinde birçok kimsenin bilinçli bilinçsiz katkısıyla bir anlamda kendiliğinden doğdu.

Bu çerçevede, içinden bir gözlemci olarak LDT’nin şu özelliklerinin altını çizebilirim.

1- LDT Kolektif Bir Kimliğe Sahip Değildir

Her ne kadar bir dernek olsa da, LDT kolektif bir kimlik taşıyor. Yani LDT ülke gündemindeki konularda sabit ve tüm üyelerini bağlayan bir görüşe sahip değil. Bu yüzden “LDT şöyle düşünüyor,” “LDT şurada duruyor” gibi ifadeler anlamsız. LDT içindeki bireyler kendi görüşlerinin sahipleri, konuştukları zaman kendi fikirlerini dile getiriyorlar. LDT yönetim kurulu üyeleri dâhil hiç kimse LDT adına görüş, pozisyon açıklayamıyor. Bundan dolayı, adı ve sanı ne olursa olsun hiç kimse LDT’nin kendi çizgisini temsil etmesini, LDT içindeki herkesin kendisi gibi düşünmesini, kendisiyle aynı tutum ve tavırları benimsemesini talep edemez. Herkesin fikri ve tavrı sadece kendisini bağlar.

Bununla beraber bir taraftan kişilerin akademik ve kamusal hayattaki görünürlüklerine diğer taraftan insanların kolektivizmi yücelten mevcut kültür ortamında ve kategorileştirerek düşünmeye ve değerlendirmeye yöneliyor olmasına bağlı olarak bazen LDT’de toplu bir görüş varmış havası doğabiliyor. Böyle olmasını önlemenin yollarından biri kamuya hitap etme imkânı olanların LDT adına değil kendi adına konuştuğunu belirtmesi ve LDT çevresinden kamusal görünürlüğe sahip kişilerin sayısının artması olabilir.

2- LDT İçinde Makul Bir Çoğulluğu Barındırır

LDT bir fikir platformu. Bu platform elbette liberal renkte. Ancak, liberal düşüncenin değişik renklerini de bünyesinde barındırmakta. Ağırlık noktası klasik liberalizm olmakla birlikte LDT içinde anarko-kapitalizmi ve sosyal liberalizmi benimseyen kimseler de bulunabilmekte. Bu ılımlı ve makul çoğunluk LDT’ye fikir bakımından canlılık katmakta.

3- LDT Gevşek Bir Hiyerarşiye Sahiptir

LDT bir dernek. Mevzuat gereği bir yönetim kuruluna, denetleme kuruluna ve disiplin kuruluna sahip. Ancak, LDT içinde klasik örgütlerde görülen disiplinli, sıkı hiyerarşi yok. Gevşek bir hiyerarşi mevcut. Bu hiyerarşi hiçbir şe-

kilde bir fikrî hiyerarşi değil, sadece idarî işlerde geçerli bir hiyerarşi. LDT'de fikirlerin ağırlığı insanların hiyerarşi merdiveninde yeriyle değil fikirlerin özü ve sahiplerinin ifade, ikna gücü tarafından belirlenir. LDT'nin özü sınırlı idarî hiyerarşi, kişisel tercihe bağlı gönüllülüktür.

4- LDT Adem-i Merkezî Şekilde Çalışmaya Açıkır

Sert, kuvvetli bir hiyerarşisinin bulunmamasının doğal gereği ve sonucu olarak LDT sınırlı bir adem-i merkezilik düsturuyula çalışıyor. LDT üyeleri buldukları yerlerde inisiyatif alarak kendi başlarına çeşitli çalışmalar yürütebiliyor. LDT, üyelerinin entellektüel teşebbüs gücünü, atılımların önünü keserek bitirmeye değil, teşvik ederek geliştirmeye çalışıyor. Bu sayede, bir LDT'nin bulunduğu her yerde LDT mevcut.

5- LDT Aktivist Değildir

LDT bir fikir oluşumu. Liberal bir entellektüel platform. Bu platform akademik çevrelerde olduğu kadar akademi dışı çevrelerde de alan-zemin bulabilir. LDT aktivist, eylemci, lobici bir oluşum değil. LDT miting, yürüyüş vs. organize etmez. İmza kampanyaları düzenlemez, lobi çalışmalarını yürütmez. Üyelerini fikir alanında yoğunlaşmaya, okumaya, yazmaya, konuşmaya teşvik eder.

6- LDT Bağımsız Bir Oluşumdur

LDT bağımsız, kendi başına bir oluşum. Başka hiçbir kuruluşun parçası, uzantısı, aracı değil. Başka kuruluşlarla eşitlik ilişkisi içinde ve geçici olarak proje bazlı işbirliği yapabilir. Ancak, bağımsız varlığından asla taviz vermez ve vazgeçmez. Bu çerçevede LDT malî kaynaklarının çok sayıda olmasına çalışır. Tek kaynağa bağlı kalma durumuna düşmekten kaçınır.

7- LDT Günlük Siyasetle İlgilenmez

LDT fikirler bazında siyaseti etkilemeyi ister. Ancak, bunu dolaylı olarak ve fikirler bazında yapmaya çalışır. Siyasî partilerle ve siyasî STK'larla organik ilişkiler, bağlar kurmaz. LDT kurumsal olarak bir partiye destek verme veya karşı çıkma pozisyonu almaz. Her LDT üyesi kendi siyasî tercihini kendisi belirler.

8- LDT Entellektüel Ortamda Liberal Fikirlerin Ağırlık Kazanmasını Sağlamaya Çalışır

LDT bir entellektüel platform olarak liberal fikirlerin öğrenilmesi, benimsenmesi ve geliştirilmesi için çalışır. Liberal entellektüel birikimi ulusal ve uluslararası ölçekte zenginleştirmeye gayret eder.

Sonuç: LDT'nin ve Türkiye'nin Ortak Geleceği

Bir oluşumun geleceğiyle bir ülkenin geleceği arasında zorunlu bir bağ kurmak ister istemez biraz küstahça bir tavır olur. Ancak, bir fikrin geleceğiyle bir ülkenin geleceği arasında ilişki olabileceği her titiz ve dikkatli gözlemci ve tarih araştırmacısı tarafından net biçimde görülür. Liberal fikir akımının Türkiye'deki (ve dünyadaki) geleceği ile Türkiye'nin geleceği arasında mutlaka bir ilişki var olacaktır. Türkiye liberal fikirlerin gelişmesine veya gelişmemesine bağlı olarak müspet veya menfî bazı özellikler kazanacaktır.

“Liberalizm bitti”, “liberal fikirler iflas etti” türünden sloganlara-temennilere prim vermeye müsaade etmeyecek kadar fikir birikimine ve insanlık tarihi bilgisine sahibim. Gerek Türkiye'deki gerekse dünyadaki gelişmeler bana göre liberal fikirlerin bittiğini değil daha acil ihtiyaç hâline geldiğini gösteriyor. Liberal uygarlığın ayakta kalması ve gelişmesi LDT gibi fikir kuruluşlarının, akımlarının ona katkıda bulunmasına da bağlı. LDT'nin geçmişinde olduğu gibi geleceğinde de bunu yapmaya devam edeceğine inanıyorum.